Simone Bais (a) & Pieter Olde Rikkert (b)
(a) Hogeschool Rotterdam
(b) Universiteit van Amsterdam
Contact: s.j.bais@hr.nl
p.j.j.olderikkert@uva.nl

(G)een creatief schrijfleerproces

1. Inleiding

Met de nieuwe kerndoelen, eindtermen en eindexamenprogramma's voor het schoolvak Nederlands heeft creatief schrijven eindelijk een plaats in het curriculum ingenomen (SLO 2025). Door middel van creatief schrijven kunnen leerlingen hun verhaalbegrip, genrekennis en hun kritische en creatieve denkvermogen vergroten (Austen 2005; Janssen & van den Bergh 2010). De verankering van creatief schrijven in het onderwijs biedt bovendien mogelijkheden voor rijk, samenhangend en persoonsvormend

taalonderwijs. Wanneer leerlingen met creatief schrijven aan de slag gaan, creëren ze een ruimte waarin verbeelding, taal en ervaring samenkomen (Stichting Lezen 2017). In hun verhalen, gedichten, toneelteksten, essays, cabaretstukken en andere schrijfsels scheppen leerlingen nieuwe werelden, geven ze woorden aan hun gevoelens en gedachten, en reflecteren ze op zichzelf, de ander en de wereld.

Het belang van creatief schrijven kan dus niet genoeg worden benadrukt. Juist daarom is het cruciaal dat docenten (praktische) handvatten krijgen om leerlingen hier adequaat bij te begeleiden. Creatief schrijven kent namelijk geen vast stappenplan: ideeën voor een personage, een verhaalwending of een mooi beeld kunnen zich spontaan aandienen. Bovendien gaat iedere leerlingen op een andere manier te werk: de een wil eerst brainstormen en associëren, de ander pakt gelijk de pen en begint met schrijven en weer een ander wikt en weegt van alles voor de eerste zin op papier komt. Met andere woorden: het creatieve schrijfproces heeft een dynamisch en soms onzeker karakter. Het gaat er vooral om dat leerlingen durven spelen met taal, verschillende mogelijkheden en zinnen onderzoeken, uitproberen, schrappen en weer nieuwe creatieve wegen inslaan (Goldberg 2020). De docent als begeleider speelt hierin een fundamentele rol.

2. Het speelveld van creatief schrijven

Creatief schrijven is niet alleen een schrijfproces, maar vooral een schrijfleerproces. Al schrijvende doen leerlingen kennis op over verschillende genres, verteltechnieken en stijlen, en krijgen ze meer inzicht in hun eigen schrijfontwikkeling. Ze ontwikkelen een voorkeur voor een stijl en leren meer over hun eigen schrijfhouding: hoe krijgen ze inspiratie en hoe brengen ze de eerste ideeën op papier? Op wat voor momenten lopen ze vast en wat helpt hen om over die schrijfdrempel(s) te komen? De kans is heel klein dat leerlingen in een klas hier dezelfde antwoorden op geven. Elke leerling gaat bij creatief schrijven op een andere manier te werk en heeft tijdens het schrijven andere behoeften en onzekerheden. Als begeleider van het schrijfleerproces is de docent hierbij van groot belang. Om te kunnen voorzien in een begeleiding die is afgestemd op de verschillende behoeften van de leerlingen, is het belangrijk dat de docent het creatieve schrijfonderwijs als een speelveld vormgeeft.

Het speelveld benadrukt allereerst dat het bij creatief schrijven niet zozeer draait om het specifieke eindproduct of om de uiteindelijke tekst, maar om het proces. Voordat leerlingen tot een definitieve versie komen – is een tekst eigenlijk ooit ‘af’? (Bakhtin 1981) – proberen ze eerst ideeën uit, schrappen ze zinnen, lezen desnoods enkele voorbeeldteksten, beginnen opnieuw te schrijven en schaven weer aan hun tekst. Zodoende reflecteren ze steeds op hun ontwikkeling. Bij de vorming van het creatieve speelveld gaat het er dan ook om dat de docent in zijn begeleiding aandacht heeft voor de volgende vijf aspecten:

1. schrijfdurf;
2. schrijfspel;
3. schrijfplezier;
4. schrijfvrijheid;
5. schrijfkennis.

3. Aspecten van een actieve schrijfhouding

De vijf aspecten schrijfdurf, schrijfspel schrijfplezier, schrijfvrijheid en schrijfkennis vormen de kaders en lijnen die bepalen met wat voor een houding een leerling zich door het creatieve speelveld beweegt. Om een leerling in een actieve schrijfhouding te krijgen, is het belangrijk dat de docent deze aspecten in samenhang aanbiedt. Bij schrijfdurf gaat het erom dat leerlingen de eerste stap durven zetten om gedachten op papier te schrijven, daarbij risico's nemen en met taal experimenteren. Het gaat erom dat leerlingen hun innerlijke criticus durven en kunnen uitschakelen, zich openstellen voor verschillende emoties en indrukken, en het zelfvertrouwen voelen om daarover te schrijven (Goldberg 2020).

Hier hangt schrijfspel sterk mee samen. Durven schrijven betekent namelijk durven onderzoeken, experimenteren en vooral spelen met taal. Het spelelement ligt aan de basis van de creatieve (schrijf)ontwikkeling van de leerling (Huizinga 1950). Wanneer leerlingen met taaluitingen, verschillende stijlen of verteltechnieken spelen, komen ze niet alleen op nieuwe en wellicht cruciale ideeën voor hun tekst, maar krijgen ze ook meer besef van hun eigen creatieve taalvermogen. Die nieuwe indrukken en ontdekkingen kunnen hun schrijfdurf weer voeden.

In het verlengde hiervan is schrijfplezier eveneens belangrijk. Wie met plezier schrijft, zal ook eerder risico's durven nemen en met taal willen spelen. Dat plezier ontstaat niet als leerlingen allerlei schrijfregels opgelegd krijgen en weinig speelruimte hebben. Veel waardevoller is het dat de docent leerlingen stimuleert om vanuit hun hart en interesse te schrijven (Goldberg 2020). Dankzij die autonomie komen het schrijfplezier, en daarmee het schrijfspel en de schrijfdurf op gang.

Dat raakt aan het vierde aspect: schrijfvrijheid. Leerlingen moeten de vrijheid voelen om te schrijven over wat hen fascineert (Piaget 1999). Ze mogen daarbij risico's nemen, falen en experimenteren. De leerlingen volledig vrijlaten, kan echter soms ook averechts werken: wie te veel vrijheid en te weinig houvast ervaart, heeft niet het zelfvertrouwen om te durven beginnen.

Schrijfkennis kan hierbij helpen. Door verschillende teksten, genres en stijlen te lezen en te bespreken, kan een docent de literaire gereedschapskist van leerlingen voeden. Daarmee hebben ze meer vertrouwen om te schrijven. Bovendien kunnen verschil-

lende teksten en stijlen voor inspiratie zorgen en zodoende het schrijfspel weer in gang zetten.

De vijf genoemde aspecten van de schrijfhouding van leerlingen vormen overigens geen losse vaardigheden die afzonderlijk kunnen worden afgevinkt. Ze grijpen voortdurend op elkaar in.

4. Tot slot

Wanneer docenten oog hebben voor elk van bovenstaande aspecten, kunnen zij ervoor zorgen dat leerlingen zich met een actieve schrijfhouding in het creatieve speelveld bewegen. Het beeld van het speelveld maakt zichtbaar dat creatief schrijfonderwijs altijd uit keuzes en differentiatie bestaat. Met de aspecten biedt de docent vooral kaders voor een actieve schrijfhouding. Een leerling die niet weet hoe te beginnen, kan worden geholpen met schrijfkennis en het lezen van een of meerdere voorbeelden. Een leerling die niets op papier krijgt, omdat hij zichzelf niet goed genoeg vindt, zou zijn innerlijke criticus moeten uitschakelen. Die leerling moet juist de vrijheid durven opzoeken om te spelen met taal. Met behulp van de vijf aspecten van de actieve schrijfhouding bewegen de leerlingen zich op het creatieve speelveld tussen vrijheid en focus. Zij kunnen eerst breed zoeken en daarna selecteren. Zij kunnen materiaal verzamelen en vervolgens ordenen. Zij kunnen spelen met taal en daarna onderzoeken welk effect hun keuzes hebben. Zo ontstaat een leerproces waarin schrijven niet alleen leidt tot een tekst, maar ook tot inzicht in het eigen schrijfverschap. Bij dit schrijfleerproces kan de docent helpen voordoen, aanleren, begeleiden, inspireren en feedback geven.

Referenties

Austen, V. (2005). "The value of creative writing assignments in English literature courses". In: *International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 2 (2), p. 138-150.

Bakhtin, M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four essays*. Austin: University of Texas Press.

Goldberg, N. (2020). *Schrijven vanuit je hart*. Amsterdam: Altamira.

Huizinga, J. (1950). *Homo ludens*. Haarlem: Tjeenk Willink & Zn.

Janssen, T. & H. van den Bergh (2010). "Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen". In: *Levende Talen Tijdschrift*, 11 (1), p. 3-15.

Piaget, J. (1999). *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: W.W. Norton.

SLO (2025). 'Definitieve conceptkerndoelen Nederlands herziene versie'. Amersfoort: SLO, landelijk expertisecentrum voor het curriculum.

Stichting Lezen (2017). 'Zo fijn dat het niet fout kan zijn. De invloed van (re)creatief schrijven op lezen'. Amsterdam: Stichting Lezen.